

Konkurences tiesības digitālajā laikmetā: pielāgošanās jaunajai videi

PĒTERIS ZILGALVIS Eiropas Savienības Vispārējās tiesas
tiesnesis

Eiropas Savienībai (turpmāk – ES) ir divas pieejas konkurencei digitālajā jomā: pirmkārt, kontrolēt konkurences tiesību pārkāpumus un sodīt pārkāpējus un, otrkārt, veicināt konkurenci ar tiesību aktiem un ES investīcijām. Sākšu ar konkurences uzraudzības tēmu, tālāk pievērsoties konkurences attīstības veicināšanai.

Konkurences īpatnības digitālajā ekonomikā

Konkurences tiesībās bieži jāskata jautājumi, kas saistīti ar tirgus norisēm inovatīvos tirgos, kā arī ar nepieredzētu praksi, ko rada jaunās tehnoloģijas. Likumdevējs, uzraugi un tiesas ir spiesti risināt nebijušus uzdevumus, lai pielāgotos digitālajam laikmetam.

Starp konkurences tiesībām un inovācijām pastāv cieša saikne. Ja inovatīvas un augsto tehnoloģiju firmas ir spiestas dalīties ar savu intelektuālo īpašumu ar konkurentiem vai tiem tiek liegts kontrolēt cenu, par kādu tiek pārdoti viņu produkti/pakalpojumi, mazinās inovācijas, lēnāk attīstās jauni ražojumi, palēninās konkurence, negatīvi ietekmējot patērētājus un kopējo izaugsmi. Taču, ja ļaunam šīm firmām traucēt saviem sāncensiem ienākt tirgū, konkurence tiek nospiesta un, iespējams, daudz mazāk tiek ieviestas inovācijas, ilgtermiņā kaitējot patērētājiem.

Šādas firmas nereti rada pilnīgi jaunus produktu tirgus, kuros tās dominē vismaz līdz brīdim, kad parādās uzņēmums, kas tās izaicina. Tieši šī īslaicīgā ietekme tirgū un ar to saistītā peļņa attaisno lielus ieguldījumus pētniecībā un attīstībā. Jautājums uzraugiem un tiesām ir: kā veicināt inovācijas, ievērojot digitālās ekonomikas īpatnības, tajā pašā laikā nodrošinot konkurences normu pareizu piemērošanu?

Vispārējie principi, ko piemēro inovatīviem tirgiem, ir būtiski arī digitālajā ekonomikā. Izceļamie aspekti ir tirgus noteikšana, tirgus vara un pret konkurenci vērsta darbība.

Tirgus noteikšana un konkurences ietekmes analīze parasti tiek veikta, ievērojot konkrētā tirgus robežas. Šī standarta pieeja ne vienmēr darbojas digitālajos tirgos (piemēram, sociālie tīkli, kuri pakalpojumus piedāvā bez maksas), jo digitālie uzņēmumi nepārtraukti nosaka jaunas tirgus robežas vai rada jaunus tirgus. Tādējādi var apšaubīt tirgus daļu vai peļņas robežu izmantošanu digitālo uzņēmumu gadījumā. Nepieciešama labāka izpratne par uzņēmējdarbības modeli – kā digitālās platformas sasniedz apgrozījumu un gūst peļņu.

Tālāk uzraugi ierasti pēta tirgus varu. Izmantojot kvantitatīvos rādītājus (tirgus daļas, cenu līmeņus vai peļņu), nosaka, vai uzņēmumam ir dominējošs stāvoklis. Ņemot vērā digitālo tirgu unikālo un pastāvīgi mainīgo raksturu, tirgus varu nevar noteikt, pamatojoties tikai uz lielām tirgus daļām, jo inovatīvos tirgos lielas tirgus daļas ne vienmēr nozīmē tirgus varu – dominējošos izaicina jaunie. Dažkārt statistiski rādītāji neder, jo kādi pakalpojumi tiek piedāvāti bez maksas un daži uzņēmējdarbības modeļi rada nelielu apgrozījumu vai peļņu vai to nesniedz vispār. Par papildu tirgus varas avotiem var kalpot dati, datu vākšana un platformas analītiskās spējas.

Grūtības var sagādāt arī pret konkurenci vērstu darbību attiecībā uz citiem konkurentiem izvērtēšana. Plaši izplatīta algoritmu lietošana rada bažas par pret konkurenci vērstu rīcību, jo kļūst vieglāk noslēgt un uzturēt aizliegtas vienošanās bez formāla

nolīguma vai cilvēku iesaistes. Lielu tirgus dalībnieku ar ļoti inovatīvu produktu/pakalpojumu var pārbaudīt par sasaistīšanu, atteikšanos slēgt darījumu vai netaisnīgiem nosacījumiem.

Inovācijas Eiropas Savienības Tiesas un Vispārējās tiesas praksē

Eiropas Savienības Vispārējā tiesa (turpmāk – Vispārējā tiesa) norādījusi, ka elektronisko komunikāciju nozare ir nesens, ātri augošs sektors, ko raksturo īsi inovāciju cikli un kurā lielas tirgus daļas var izrādīties nepastāvīgas.¹ Dinamiskos apstākļos prāvas tirgus daļas obligāti nenorāda uz tirgus spēju un ilgstošu kaitējumu konkurencei, kuru ar Regulu par kontroli pār uzņēmumu koncentrāciju² ir iecerēts novērst.

Lietā par Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 102. panta interpretāciju Eiropas Savienības Tiesa (turpmāk – Tiesa) nolēma, ka konkurences normu piemērošana nevar būt atkarīga no sasniegtās konkrētā tirgus stabilitātes un ka strauji augoša tirgū jāiejaucas agrāk, lai novērstu, ka tajā nostiprinās tāda konkurences struktūra, kuru izkropļo dominējoša uzņēmuma ļaunprātīga stratēģija.³

Izvērtējot tirgus varu, svarīgas ir arī inovācijas un tehnoloģiska līderpozīcija. Tiesa jau 1979. gadā par vienu no faktoriem dominējošā stāvokļa izvērtēšanā atzina uzņēmuma tehnoloģisko pārsvaru pār konkurentiem.⁴

Lietā *Google Android* Vispārējā tiesa norādīja, ka digitālās ekonomikas tirgos tādi lielumi kā inovācijas, piekļuve datiem, daudzpusīgums, lietotāju uzvedība, tīkla efekts ir būtiskāki par parastajiem rādītājiem.⁵ Digitālās ekosistēmās, kurām var būt arī globāla dimensija, vienā platformā ir apvienotas vairākas savstarpēji mijiedarbojošās piegādātāju, klientu, patērētāju kategorijas, un šādu platformu produkti/pakalpojumi ir saistīti vai var pārklāties. Tad pārbaude veicama vairākos līmeņos vai virzienos.

Inovāciju kavēšana vai stimulu inovēt mazināšana var būt pret konkurenci vērsta darbība. Iepriekš minētajā lietā Eiropas Komisija (turpmāk – EK) uzstāja, ka *Google* bija likusi šķēršļus tās konkurentu attīstībai licencēto operētājsistēmu tirgū. Vispārējā tiesa piekrita EK, atzīstot ar antifrāgmentācijas līgumiem radītās nesavietojamu *Android* atzarojumu izstumšanas pretkonkurences raksturu. Tiesas vērtējumā šī rīcība atņēma jebkādas iespējas *Google* konkurentiem, nostiprināja tās dominējošo stāvokli, ierobežoja patērētājiem pieejamo piedāvājumu daudzveidību un kavēja inovācijas.

Sprīdums lietā *Microsoft* par atteikumiem izpaust ar intelektuālā īpašuma tiesībām aizsargātus tehnoloģiskos standartus, ko konkurenti uzskata par neaizstājamiem, lai darbotos tirgū, ir vēl viens digitālajām inovācijām nozīmīgs tiesas atziņu avots.⁶ Tiesa secināja, ka *Windows Media Player* nelikumīgajai piesaistīšanai *Windows* bija pret konkurenci vērsta ietekme. Ja pastāvētu patiesi netraucēta konkurence, tiktu nodrošināti ātrāki inovāciju cikli un no tā iegūtu lietotāji.

Visbeidzot, inovāciju palielināšanās izņēmuma gadījumos var atbrīvot tirgus dalībnieku no aizlieguma piemērošanas atbilstoši LESD 101. panta 3. punktam vai 102. pantam. Uzņēmumam gan jāpierāda, ka tā prakse patiešām veicināja inovāciju pieaugumu. Šeit iederīgs ir sprīdums lietā *Glaxo*, kurā tiesneši šķetināja *Glaxo* atšķirīgo cenu noteikšanas prakses un farmaceitisko produktu paralēlās tirdzniecības ES teritorijā atbilstību konkurences normām.⁷

Mākslīgais intelekts un konkurences tiesības

Inovācijas ir 21. gadsimta ģeopolitiskais dzinējspēks. Tās virza pašreizējo lēcieni uz priekšu digitālajā laikmetā, un ģeneratīvā mākslīgā intelekta (turpmāk – MI) lietojumprogrammas ir nesens inovāciju izrāviens.

Daudziem inovatīviem uzņēmumiem savstarpēji konkurējot un izstrādājot MI lietojumprogrammas, pašreizējo konkurences vidi ģeneratīvā MI jomā varam raksturot kā dinamisku. Tomēr var notikt arī strauja visas nozares konsolidācija ap dažiem spēlētājiem, un sagaidāms, ka ģeneratīvā MI attīstība būs pakļauta mēroga, centralizācijas un decentralizācijas pretplūsmām.

Zem uzraugu un tiesu lupas var nonākt arī vienošanās par cenu vai tarifu noteikšanu, kurās iesaistīti algoritmi. 2018. gadā EK sodīja elektronisko preču ražotājus *Asus*, *Denons & Marantz*, *Philips* un *Pioneer* par cenu noteikšanu un minimālās

tālākpārdošanas cenu saglabāšanu, ierobežojot tiešsaistes mazumtirgotāju iespējas pašiem noteikt cenas plaša patēriņa elektronikas precēm.⁸ Straujā virzība digitālajā laikmetā ir palīdzējusi īstenot vertikālos un horizontālos ierobežojumus, kas varētu būt pretrunā ar ES tiesībām. Cenu noteikšanas un īpaši pašmācības algoritmi ir izaicinājums uzraugiem, kam nepieciešama proaktīva un elastīga pieeja digitālo tirgu pastāvīgi mainīgajai dabai.

Jānošķir slepenas vienošanās, par kurām nolemj MI un ko tas īsteno neatkarīgā veidā, no tādām vienošanām, ko divas atšķirīgas MI sistēmas organizē sazinoties. Neatkarīga MI rīcība neatbilst nosacījumiem, lai to aizliegtu, savukārt, ja MI sistēmas norunā vai signalizē paralēlu rīcību, jāuzrauga, vai nav pārkāptas konkurences normas. Izaicinājums būs šos gadījumus nošķirt.

Attiecībā uz MI un ļaunprātīgu rīcību MI var atvieglot pret konkurenci vērstu stratēģiju īstenošanu. Lai uzzinātu sāncensu reakciju uz izmaiņām tirgū, MI var analizēt cenu datus un pēcāk agresīvi pazemināt cenas. MI integrācija patērētājiem paredzētos produktos var virzīt klientus uz saviem piedāvājumiem bez viņu ziņas un izslēgt konkurentus. Izmantojot MI, var vākt klientu informāciju (preferences, lojalitāte zīmolam, pirkšanas paradumi). Iespējama arī cita ar MI saistīta ļaunprātīga rīcība, kam nav kaitnieciska nodoma.

ES iniciatīvas konkurences veicināšanai

No 2020. gada EK kopā ar Eiropas Investīciju fondu aktīvi finansē MI, blokķēdes tehnoloģiju (turpmāk – BT), kosmosa tehnoloģiju un jūras ekonomikas inovācijas, stiprinot ES stratēģiskās autonomijas galvenās nozares. Ar iniciatīvu par MI un BT⁹ ES vēlas izvirzīties vadībā, stiprināt eiropiešu MI/BT pētniecību un jaunuzņēmumus, ieviest inovatīvus procesus un uz MI/BT balstītus modeļus tradicionālās sfērās, attīstot konkurētspējīgu ekonomiku.

2023. gada 28. jūnijā EK publicēja divus ilgi gaidītus priekšlikumus Trešajai maksājumu pakalpojumu direktīvai, ar kuru groza Otro maksājumu pakalpojumu direktīvu, un jaunajai Maksājumu pakalpojumu regulai.¹⁰ Pārskatīdama Otro maksājumu pakalpojumu direktīvu, EK rezumēja, ka kopš tās pieņemšanas 2015. gadā maksājumu joma ir būtiski mainījusies un nevienlīdzīgie konkurences apstākļi starp bankām un nebanku maksājumu pakalpojumu sniedzējiem turpina traucēt ES maksājumu tirgu. Ar Trešo maksājumu pakalpojumu direktīvu un Maksājumu pakalpojumu regulu tiks risināti šie pielāgošanās digitālajam laikmetam izaicinājumi.

Šī gada jūnijā spēkā stājusies Regula par kryptoaktīvu tirgiem¹¹ (MiCA regula) ir vēl viens ES tiesību akts par finanšu pakalpojumu piemērošanu digitālajam laikmetam, inovatīvu tehnoloģiju stimulēšanu un nākotnes vajadzībām atbilstošu ekonomiku, kurā pārveidojošām tehnoloģijām ir liela nozīme. Paredzams, ka kryptoaktīvu piedāvājumi veicinās konkurenci un ļaus iekļaujošā veidā finansēt mazos un vidējos uzņēmumus, radot izaugsmi.

Digitālo pakalpojumu tiesību aktu pakete jau ir stājusies spēkā, un Digitālo pakalpojumu aktu piemēros no 2024. gada 1. janvāra.¹² Savukārt saskaņā ar Digitālo tirgu aktu EK ir noteikusi vērtziņa statusu nelielam skaitam lielu un ekonomiski spēcīgu uzņēmumu, kas sniedz tiešsaistes platformas pakalpojumus, un par ļoti lietām platformām vai meklētājprogrammām tiks uzskatītas tādas, kas pārsniedz 45 miljonus lietotāju.¹³ Šiem izvēlētajiem vērtziņiem līdz 2024. gada martam būs jānodrošina atbilstība Digitālo tirgu akta prasībām. Ar Digitālo tirgu aktu ES likumdevējs plāno sekmēt konkurenci digitālajā vidē.

Šī gada 23. aprīlī EK iekļāva *Amazon* veikalu "ļoti lielu tiešsaistes platformu" sarakstā, uz e-komercijas gigantu attiecinot stingrāko Digitālo pakalpojumu akta regulējumu. *Amazon* apstrīdēja EK lēmumu Vispārējā tiesā un atsevišķi lūdza tiesu piemērot pagaidu noregulējumu, apturot lēmuma izpildi tiktāl, ciktāl ar to tai uzlikts pienākums nodrošināt lietotājiem iespēju izvēlēties ieteikumu sistēmu, kas nav balstīta uz profilēšanu, kā arī izveidot un publicēt tās reklāmu krātuvi.¹⁴ Pēdējo lūgumu tiesa apmierināja, piekrītot *Amazon* argumentam, ka reklāmas informācijas izpaušana var vājināt konkurētspēju un radīt nopietnu un neatgriezenisku kaitējumu. Taču tiesa atteicās apturēt pienākumu *Amazon* piedāvāt lietotājiem neprofilēšanas iespēju, norādot, ka Digitālo pakalpojumu akts neaizliedz izmantot ieteikumu sistēmas, bet tikai pieprasa, lai platformas nodrošina iespēju no tām atteikties.

Secinājumi

Konkurences tiesību piemērošanā parādās nebijuši izaicinājumi saistībā ar MI un jaunā Digitālo pakalpojumu akta un Digitālo tirgu akta īstenošanu.

Lai izprastu konkurences būtību augsto tehnoloģiju rūpniecības sektorā, jāatzīst pagaidu tirgus varas kā inovāciju virzītājspēka nozīme. Augsto tehnoloģiju nozarēs ir lielas pētniecības un attīstības izmaksas un līdz ar to arī risks, piemēram, IKT sfērā. Šo jomu uzņēmumi nereti pārvalda lielu konkrēta produkta tirgus daļu, taču tas ne vienmēr norāda uz konkurences trūkumu. Daudziem no tiem ir dominējoša tirgus pozīcija, jo tie ir radījuši gluži jaunus tirgus savam izstrādātajam produktam. Taču tirgus līderpozīcijas augsto tehnoloģiju nozarēs parasti ir īslaicīgas, salīdzinot ar nobriedušākām jomām. Konkurējoša uzņēmuma jauns produkts var ļoti ātri padarīt dominējošo tehnoloģiju lieku.

ES konkurences tiesības un to piemērošana ES tiesās ir izrādījusies pietiekami elastīga, lai ņemtu vērā tehnoloģiju attīstību. Tas gan nenozīmē, ka uzraudzības iestādes var būt pašapmierinātas attiecībā uz jauno tirgus norišu izaicinājumiem. Gluži pretēji, lai saglabātu savu aktualitāti, jāpiemēro līdz šim iedibinātie principi, vajadzības gadījumā tos pielāgojot atbilstoši apstākļiem.

RAKSTA ATSAUCES / 14

1. Vispārējā tiesas 2013. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. T-79/12, Cisco Systems Inc., Messagenet SpA pret Eiropas Komisiju, EU:T:2013:635, 69. punkts.
2. Padomes Regula (EK) Nr. 139/2004 (2004. gada 20. janvāris) par kontroli pār uzņēmumu koncentrāciju (EK Apvienošanās regula).
3. Tiesas 2011. gada 17. februāra spriedums lietā Nr. C-52/09, Konkurensverket pret TeliaSonera Sverige AB, EU:C:2011:83, 108. punkts.
4. Tiesas 1979. gada 13. februāra spriedums lietā Nr. C-85/76, Hoffmann-La Roche & Co. AG pret Eiropas Komisiju, EU:C:1979:36, 48. punkts.
5. Vispārējā tiesas 2022. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. T-604/18, Google LLC un Alphabet, Inc. pret Eiropas Komisiju (*Google Android*) EU:T:2022:541.
6. Eiropas Kopienų Pirmās instances tiesas 2007. gada 17. septembra spriedums lietā Nr. T-201/04, Microsoft Corp. pret Eiropas Kopienų Komisiju EU:T:2007:289.
7. Eiropas Kopienų Pirmās instances tiesas 2006. gada 27. septembra spriedums lietā Nr. T-168/01 GlaxoSmithKline Services Unlimited pret Eiropas Kopienų Komisiju EU:T:2006:265.
8. Eiropas Komisijas 2018. gada 24. jūlija lēmumu kopsavilkumi par procedūru saskaņā ar LESD 101. pantu, lieta AT.40465 – Asus, C 338/13, 21.09.2018.; lieta AT.40469 – Denon & Marantz, C 335/5, 20.09.2018.; lieta AT.40181 – Philips, C 340/10, 24.09.2018.; lieta AT.40182 – Pioneer, C 338/19, 21.09.2018.
9. EIF, EFSI Equity instrument. Pieejams: https://www.eif.org/what_we_do/equity/efsi/index.htm
10. Eiropas Komisija. Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Regulai par maksājumu pakalpojumiem iekšējā tirgū un ar ko groza Regulu (ES) Nr. 1093/2010 (Dokuments attiecas uz EEZ), Brisele 28.06.2023., COM(2023) 367 final. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0367>. Eiropas Komisija. Priekšlikums Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvai par maksājumu pakalpojumiem un elektroniskās naudas pakalpojumiem iekšējā tirgū un ar ko groza Direktīvu 98/26/EK un atceļ Direktīvu (ES) 2015/2366 un Direktīvu 2009/110/EK (Dokuments attiecas uz EEZ), Brisele 28.06.2023., COM(2023) 366 final. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0366>
11. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2023/1114 (2023. gada 31. maijs) par kriptoaktīvu tirgiem un ar ko groza Regulas (ES) Nr. 1093/2010 un (ES) Nr. 1095/2010 un Direktīvas 2013/36/ES un (ES) 2019/1937 (Dokuments attiecas uz EEZ). Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023R1114>
12. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2022/2065 (2022. gada 19. oktobris) par digitālo pakalpojumu vienoto tirgu un ar ko groza Direktīvu 2000/31/EK (Dokuments attiecas uz EEZ). Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R2065>
13. Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2022/1925 (2022. gada 14. septembris) par sāncensīgiem un godīgiem tirgiem digitālajā nozarē un ar ko groza Direktīvas (ES) 2019/1937 un (ES) 2020/1828 (Dokuments attiecas uz EEZ). Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022R1925>
14. Vispārējās tiesas priekšsedētāja 2023. gada 27. septembra rīkojums lietā Nr. T-367/23 R Amazon Services Europe Sàrl pret Eiropas Komisiju, EU:T:2023:589.

ATSAUCE UZ ŽURNĀLU

Zilgalvis P. Konkurences tiesības digitālajā laikmetā: pielāgošanās jaunajai videi. Jurista Vārds, 12.12.2023., Nr. 50 (1316), 15.-18.lpp.

